

A KÜLFÖLDI MŰKÖDŐ TŐKE SZEREPE GAZDASÁGUNK FEJLŐDÉSÉBEN

ABONYINÉ PALOTÁS JOLÁN¹

ROLE OF FOREIGN WORKING CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF HUNGARIAN ECONOMY

Abstract: The role of foreign working capital was considerable not only in the initiation of the process of capitalization in Hungary, but it was also an important drive of the economy as long as World War I and even beyond. Although it was less influential during the interval between the two world wars. From 1972 possibilities for foreign capital investments opened up again in the country, but the magnitude of actual investments reached higher proportions only after the collapse of the communist system. On the whole, foreign working capital has always been a key component in the dynamic development of the local Hungarian industries, enhancing rapid technical innovations and modernization. The present paper gives a general outline of its unique role, restricted mainly to the period after the collapse of communism in Hungary.

BEVEZETŐ

A fejlődéshez, a fejlett országokhoz való felzárkózáshoz, a versenyképesség megteremtéséhez, annak növeléséhez tőkére van szükség. Ez a tőke származhat belső és külső forrásból. Mivel azonban belső forrásaink mindig szűkösek voltak és most is azok, külsőket is igénybe kellett vennünk. A külső forrás lehet külföldi hitel, vissza nem térítendő támogatás, segély és lehet külföldi működő tőke. Ez utóbbi igénybevétele gazdasági fejlődésünk különböző szakaszaiban többször fontos volt és ma is nélkülözhetetlen. A tőkeszegénység ördögi körét szemlélteti az *1. ábra*.

A TŐKESZEGÉNYSÉG ÖRDÖGI KÖRE

A hazai tőkeszegénység hatással volt a gazdasági fejlődésünk ütemére, jellegére, területi elhelyezkedésére (aránytalanságaira), szerkezetére, műszaki-technikai színvonalára stb.

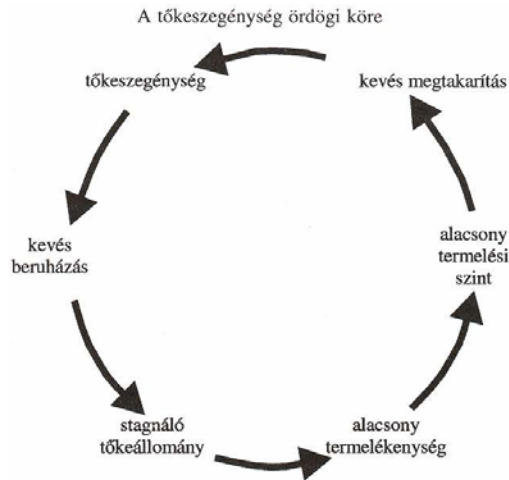
1848-ban az ország pénzügyi helyzete katasztrofális volt. Az országgyűlés igen nagy súlyt fektetett a takarékosagra. Súlyosbította a helyzetet a nagyfokú hitelhiány.

A kiegyezés sok szempontból számottevő előrelépést jelentett.

---

¹ Szegedi Tudományegyetem, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék. 6722 Szeged, Egyetem u. 2.
E-mail: abonyine@geo.u-szeged.hu

A tőkés fejlődés magyarországi kibontakozásában fontos szerepe volt a külföldi tőkebeáramlásnak.

1. ábra (szerk. *Abonyiné Palotás J.*)
Figure 1 (ed. *Abonyiné Palotás, J.*)

AZ ELSŐ OSZTRÁK TŐKE A VASÚTÉPÍTÉSBE, A KITERMELŐIPARBA ÉS A HAJÓZÁSBA, KÉSŐBB A CUKORIPARBA ÉPÜLT BE

A 20. század elejéig a külföldi tőkebehozatal legfőbb formái az államköcsönügyletek, továbbá a nálunk kibocsátott záloglevelek, községi kötvények és a jelzálogköcsönök voltak. Jelentős külföldi tőke működött közre a vasúthálózatunk építésében és komoly érdekeltsége volt a hitelintézetekben és az ipari vállalatokban is.

Összességében elmondható, hogy a 19. század végén kibontakozó iparfejlődést a külföldi tőke nemcsak segítette, hanem a modern gazdaságunk kialakításában a külföldi tőkének szerepe meghatározó volt.

1. táblázat A gazdaságunkba befektetett tőke eredete szerinti megoszlása (%)

(Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyvek)

Table 1 Origins of capital invested in the Hungarian economy (%)

(Source: Annuals of Hungarian Statistics)

Időszak	Belső	Külső
1867-1873	40	60
1873-1900	55	45
1900-1913	75	25

Sajátságos viszont, hogy a magyar tőkeimportot nem váltotta fel később, illetve nem is ellensúlyozta a tőkeexport. (Szerepe különböző időkeresztmetszetekben csupán 3-5% volt.)

Az 1881. évi 44. tc. 15. évről szóló adómentességet garantált azoknak a gyáraknak, amelyek a legkorszerűbb gépekkel és berendezésekkel szerelték fel üzemüket, illetve amelyek hazánkban korábban nem gyártott termékek termelését kezdték meg. (Mindehhez még illetékfizetési mentesség is járult.)

Az állam részéről megnyilvánuló legintenzívebb támogatás nem az állami eszközök mozgósítása volt, hanem a külföldi tőkének az iparba való „becsalogatása”. A külföldi tőkeinjekció tényleges műszaki fellendülést eredményezett, forradalmasította az ipar technikai szintjét.

A két világháború között gazdaságunkban ismét markánsan jelentkezett a tőkehiány. Szűkösek voltak a felhalmozás lehetőségei. A beruházási készség kicsi volt. Közvetlen az I. világháború után csökkent a külföldi működő tőke érdeklődése a hazai beruházások iránt. (1913-ban a hazai gyárparban a külföldi tőkehányad 36%-os volt, és 1929-re ez a részarány 28%-ra 1983-ra pedig 24-25%-ra esett vissza.)

A második világ során az ipari állóalap, a termelő kapacitás, valamint az infrastruktúra jelentős hányada tönkrement. Az ezt követő évtizedekben mind az ipar, mind a mezőgazdaság, mind pedig a tercier ágazatok fejlődését áthatalta a tőkehiány. Majd jöttek az olajválságok, az energiahordozók és a nyersanyagok felértékelődtek a világpiacon, cserearányunk romlása felgyorsult, kibontakozott az infláció, megjelent a munkanélküliség. Nőtt az eladósodottságunk, felerősödött a világpiacon verseny.

A rendszerváltás után a KGST szétesése, a keleti piacok összeomlása, a piacgazdaság kialakításával járó plussz költségek, a csődbement vállalatok, a belső piac beszűkülése, a munkanélküliség kiterjedése, az EU-hoz való csatlakozás támasztotta elvárások mind-mind tőkevonzatúak. Így régóta jellemző tőkehiányunk nem csökkent, hanem nőtt.

A KÜLFÖLDI MŰKÖDŐ TŐKE HATÁSA ÁLTALÁBAN

Magyarország, mint kis területű és viszonylag kis népességszámú, nyitott gazdaságú ország, nagyon pozitívan kell hogy viszonyuljon a külföldi működő tőkéhez. A globalizálódó világ gazdaságban a befelé fordulás a nemzetgazdaságunk más országoktól való leszakadását eredményezné.

Ma a tőkehiány gátolja a fejlődést. Tőke kell a növekedéshez, a munkahelyteremtéshez, az ipar és a mezőgazdaság szerkezetváltásához, a versenyképesség emeléséhez, a modernizáláshoz. Az adósságállományunk miatti adósságszolgálati kötelezettségek és a lassú belső felhalmozódás nélkülözhetlenné teszi a külföldi működő tőke igénybe vételét.

Ma a világgazdaságban számtalan példa van arra, hogy a külföldi működő tőke beáramlása az egész nemzetgazdaságot fellendítette. A külföldi működő tőkének multiplikatív hatása van, a pozitív elmozdulások más ágazatokba is tovagyűrűznek. Így nincs igazuk azoknak, akik ellenzik, hogy a külföldi működő tőke előtt

mi is tágra nyitottuk a kapuinkat. A tőke beáramlást ellenzők száma napjainkra egyre inkább csökken. A kizárólagosan külföldi tőkével működő, vagy vegyes vállalatok fontos szerepet játszanak a fejlett technika, technológia és a korszerű szervezési módszerek elterjesztésében. Ezáltal elősegítik a technikai elmaradottságunk felszámolását. Hozzájárulnak a *know-how*, *marketing*, *management*, kereskedelmi és pénzfolyamatok nemzetközi áramlásához. Javítják a termékszerkezetet, a minőséget, emelik a versenyképességünket. Bővül a külpiacokon való értékesítési lehetőségünk, hozzájárulnak a külpiaci kapcsolatainkat, korszerűsödik külpiaci szervezetünk. Hozzájárul az exportvolumen és az export gazdaságosság növekedéséhez, melynek következményeit a hazai fogyasztók is élvezhetik. Kedvezőbbé válhat a hazai vállalatok nagyság szerinti szerkezete azáltal, hogy nő a kis- és középvállalatok részaránya. Növeli a foglalkoztatottak átlagbérét, illetve átlagjövedelmét.

A TŐKEBEÁRAMLÁS SAJÁTOSÁGAI

A kelet-közép-európai országok közül Magyarországra áramlott be legkorábban és legdinamikusabban a tőke. Főleg az első időszakban mutatkozott meg számottevő mértékben az előnyünk és látványos sikerek születtek. Ebben szerepe volt a privatizációs feltételek gyors kialakításának, az akkori munkabér relatíve alacsony voltának, az üzletrész-szerzés olcsóságának, a nyugodt politikai környezetnek, a jogi és intézményi feltételek fokozatos megteremtésének, a munkaerő kiemelkedő szakképzettségének stb. A térség legfontosabb célországai Magyarországon kívül Csehország és Lengyelország voltak. Ebbe a három országba jött a térségbe irányuló külföldi befektetések több mint kétharmada. Magyarország részesevé a '90-es évek közepétől tendenciájában csökkent. Lengyelországnak például később vált érezhető előnyévé a lényegesen nagyobb belső piac és a termelési tényezők relatíve egyenletesebb elhelyezkedése. A hazai munkabér járulékokkal terhelt nagysága is a vezető szerepünk csökkenésére hatott.

Hazánkban az első vegyesvállalatok a '70-es évek elején jöttek létre, de a működő tőke külföldről történő beáramlása igazán csak 1988-tól vette kezdetét. Ettől kezdve az 1994. évi visszaesést leszámítva 1996-ig nőtt az évi befektetések nagysága. 1998. első felére a kumulált külföldi befektetések megközelítették a 19 milliárd dollárt.

Bár a kilencvenes évek elején Magyarország még a legtöbb tőkét vonzotta a régióban, 1995-öt követően előbb Lengyelország, majd Csehország mögé szorult. Az összehasonlítást azonban nehezíti, hogy az egyes országok fejlődésük más-más szakaszában vannak és az sem mindegy, milyen adatokat vetünk össze: a beáramló működő tőke volumenét, a GDP-hez viszonyított arányát, vagy az egy főre jutó befektetést. A sorrend is ennek megfelelően változik. Nehezíti továbbá az idősoros összehasonlítást a magyarországi adatok módszertani változása. Az új „eljárások” illeszkednek az EUROSTAT és az OECD által alkalmazott elvekkel. Így újabban a jegyzet tőke helyett az összehasonlítás alapja a saját tőke. Ez pedig tartalmazza a

külföldi befektetők ismételt befektetésének jövedelmét is. A Magyarországon működő külföldi vállalkozások 2003-ig mintegy 29 milliárd eurót fektettek be hazánkban. Az ország tőkevonzó képessége 2004-től ismét emelkedő tendenciát mutatott és 2005 is kiugróan jó eredménnyel zárt.

2. táblázat A közvetlen külföldi működő tőke befektetések évenkénti alakulása (millió USD; *millió euró) (Forrás: MNB, ENSZ EGB és GKM)

Table 2 Annual course of investments of direct foreign working capital (in million USD; * million Euro)

Időszak	A készpénzben és tárgyi apportban
1972-88	250
1989	300
1990	900
1991	1614
1992	1641
1993	2481
1994	1320
1995	4570
1996	2250
1997	2173
1998	2036
1999	1970
2000	1694
2001	2443
2002	3026*
2003	2182*
2004	3450*

HONNAN SZÁRMAZIK A HOZZÁNK ÉRKEZŐ TŐKE?

Az import tőke forrásországok szerinti struktúrája időszakonként is és a környező országokétól is eltéréseket mutat. Így például az USA-ból származó tőke elsősorban Magyarországra és Csehországba irányul, a német pedig Csehországba, Magyarországra és Lengyelországba, Romániában pedig viszonylag jelentős a francián kívül a közel-keleti eredetű tőkebefektetés is.

Nálunk a külföldi tőkebefektetések legfontosabb forrásországai: Németország, USA, Ausztria, Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, Kanada, Svájc, Izrael és Norvégia.

A KÜLFÖLDI MŰKÖDŐ TŐKE HATÁSA A GAZDASÁGUNK FEJLŐDÉSÉRE

Összességében elmondható, hogy (ha hullámzó mértékben is, de) a térség országaihoz viszonyítva rövid idő alatt igen nagy mennyiségű tőke áramlott be hozzánk, mind a privatizáció során, mind a zöldmezős beruházásokba, a vállalat-

alapítás, illetve tőkeemelés formájában. Az utóbbiak 1997. után kaptak nagyobb szerepet.

A befektetői kör is változáson ment keresztül. Eleinte a külföldi állami tőke szerepe volt jelentősebb, később a magántőke, majd a pénzügyi befektetők szerepe nőtt.

Az elmúlt évtizedben dinamikus változáson ment keresztül a befektetések ágazati irányultsága is. Eleinte a kis tőkeigényű és gyors megtérüléssel bíztató kereskedelembe, banki szférába és más szolgáltató ágazatokba áramlott leginkább a magántőke, az állami pedig az infrastruktúra egyéb ágazataiba. Később a feldolgozóipar – ezen belül pedig a gépipar – iránt mutatkozott legnagyobb érdeklődés.

Ma a külföldi és a vegyes tulajdonú cégek mintegy 800 ezer főt foglalkoztatnak. A primer szektorba a beruházásnak alig 2,5-3,0%-a irányult, a szekunder szektorba 55-58%-a, a terciér ágazatba 40-42%-a. Ezek az arányok labilisak.

Érdeklődésünk középpontjában azonban a külföldi működő tőke területi megoszlása áll. E téren kialakuló egyenlőtlenségek nagyon markánsan jelentkeznek. A külföldi működő tőke beáramlásának kezdeti időszakában is legnagyobb intenzitással a fővárosba, Pest megyébe Északnyugat- és Nyugat-Dunántúlra irányult. A Dunától Keletre eső térségből csupán Borsod-Abaúj-Zemplén megye emelkedett ki magasabb értékkel.

Ma is a fővárosban a legmagasabb az egy főre jutó külföldi működő tőke állomány. A főváros nélkül a megyék átlagából az alábbi megyék haladják meg a megyei átlagot, csökkenő sorrendben: Győr-Moson-Sopron, Pest, Vas, Komárom-Esztergom, Fejér, Borsod-Abaúj-Zemplén és Csongrád.

Mit preferál általában makro szinten a külföldi működő tőke, amikor a célterületet kiválasztja? A kiszámíthatóságot, a tervezhetőséget, a *fair* és stabil jogi szabályozást, a fejlett infrastruktúrát (ezen belül különösen a közlekedés és a hírközlés fejlettségét), jól kiépített banki hálózatot, magas színvonalú pénzügyi szolgáltatást, olcsó, szakképzett munkaerőt, olcsó nyersanyagot-, energiahordozót, jó termőföldet, olcsó vállalkozás-szerzési lehetőséget, kevés adót (és egyéb elvonást), kevés kööttséget, nagy belső piacot, jó exportlehetőséget.

Mi riasztja el a befektetőt? A vonzó tényezők hiánya, vagy elmaradottsága, az infrastruktúra és a bankrendszer fejletlensége, az információs rendszer fejletlensége, a kiszámíthatatlanság, instabil jogi és adókönyezet, ellentmondásos politikai és gazdasági környezet, a belső magántőke hiánya, a drágaság, a szűk belső piac és az infláció.

Magyarország 93.027 km² kiterjedésű, nemzetközi relációban kis ország, mégis az ország területén belül igen nagy különbségek mutatkoznak a külföldiek működő tőke érdeklődése terén. Az országon belül azokat a térségeket részesíti előnybe a tőke, amelyeknek:

- jó a földrajzi fekvése, az ország nyugati kapujához közelebb fekszenek,
- fejlettebb általában az infrastruktúrája, színvonalas logisztikai központtal rendelkeznek, a közlekedési lehetőség kiváló, amely gyorsan

elérhető (kiemelt szerepe van az autópálya és gyorsforgalmú utaknak),

- amelyeknek korszerű polgári repülőtere van,
- ahol a műszaki-technikai színvonal, a termelékenység és a versenyképesség magasabb,
- ahol dinamikus a beruházás,
- jó a fogadó képesség,
- ahol az egy főre jutó GDP magasabb,
- ahol fejlettebb az ipar,
- magasabb a szakképzettségi szint, magasabb az iskolázottsági fok, felsőfokú oktatási központ, jó az innovatív készség,
- jobb az alkalmazkodó képesség, van kooperációs lehetőség,
- magasabb a vásárlóerő,
- jobb a helyi tőkeellátottság.

A tőke oda áramlik, ahol magasabb a profit ráta, ahol maximális a nyereség és így leggyorsabban megtérül a befektetés.

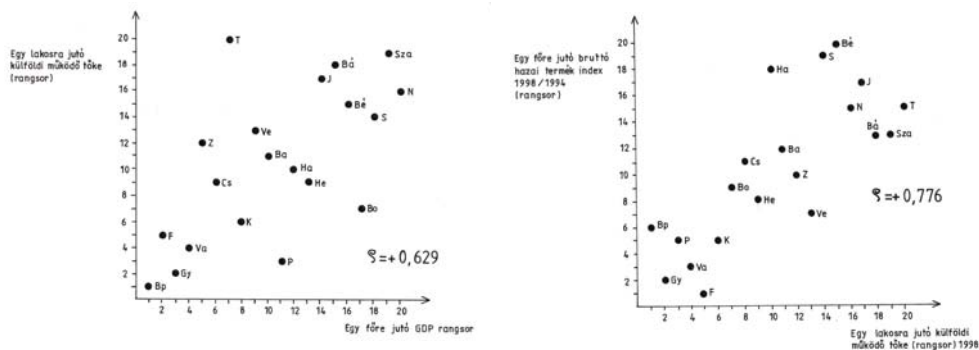
Milyen előnye származott(ik) a térségnek a külföldi működő tőkéből?

- segíti a térség gazdaságát az új fejlődési pályára állításában, hozzájárul a növekedés beindításához (2-3. ábra), ösztönzőleg hat a helyi gazdaság növekedésére,
- segíti a térségi és a régiós érdekek érvényesülését,
- csökkenti a tőkehiányt, felporzditja az üzleti élet vérkeringését,
- elősegíti a tulajdonosi tudat kialakulását,
- elősegíti a térség kis-és középvállalkozásainak fejlődését, javítja a technikai-technológiai színvonalat,
- a térség háttérpári vállalkozásaival kooperál, ösztönzi a beszállítókat technikájuk, technológiájuk fejlesztésére,
- helyi munkaerőt (esetleg új munkaerőt is) alkalmaz, csökkenti a munkanélküliséget (3. ábra),
- nő a szolgáltatás színvonala,
- megköveteli és elősegíti a foglalkoztatottak iskolázottsági szintjének emelését, továbbképzését,
- pótlólagos beruházási forrásokat teremt (érvényesül ennek valamennyi jótékony hatása),
- hozzájárul a termelési struktúra racionalizálásához (a szétaprózott termelési struktúrát a szakosodás irányába mozdítja el),
- javítja a termelékenységet és a hatékonyságot, növeli a versenyképességet (a versenyképes termékek mennyiségét),
- segíti a piacgazdaság működését,
- hozzájárul a magasabb szintű termelési kultúra elterjesztéséhez,
- segíti a marketing szemlélet elterjedését,

- hozzájárul a költségvetéshez és a térség fejlődéséhez (adója révén is),
- pótlólagos keresletet teremt a térségben és makro szinten is, magasabb bérei révén növeli a fizetőképes keresletet, emeli az életszínvonalat,
- a térség külpiazi kapcsolatai szélesíti(heti), export növelő hatása van, (Kedvezően hat az exportteljesítményre és a külkereskedelmi egyenlegre),
- kedvezően befolyásolja a fogyasztási kultúra alakulását.

Ha megvizsgáljuk a 19 megye és a főváros egy főre jutó külföldi működő tőke nagyságát és az egy főre jutó GDP rangsora közti kapcsolatszorosságot, akkor +0,629-es rangkorrelációs értéket kapunk. A GDP növekedési üteme és a külföldi működő tőke nagysága között még szorosabb +0,776 sztochasztikus kapcsolat mutatkozik.

A KÜLFÖLDI MŰKÖDŐ TŐKE FAJLAGOS ÉRTÉKE ÉS A GDP VÁLTOZÁS, VALAMINT AZ EGY FŐRE JUTÓ GDP KAPCSOLATA

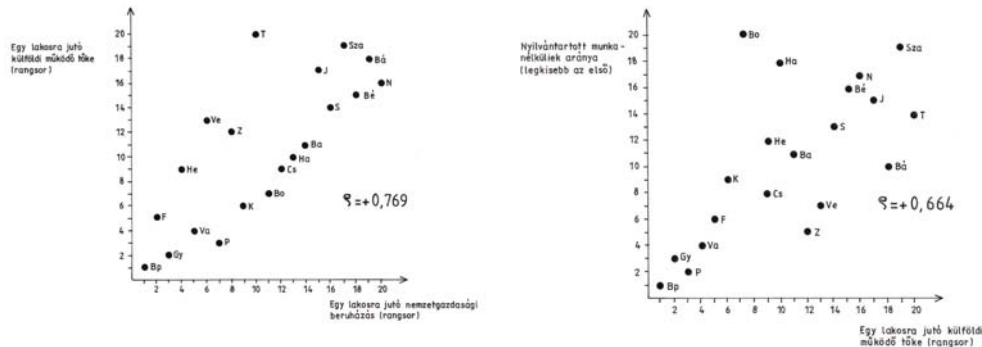
2. ábra (szerk. Abonyiné Palotás J.)
Figure 2 (ed. Abonyiné Palotás, J.)

Ahol magasabb a külföldi működő tőke lakosokra kivetített értéke, ott a beruházás is dinamikusabb ($\rho = +0,769$) és a munkanélküliségi ráta is kedvezőbben alakul ($\rho = +0,664$).

Tehát a Magyarországra beáramló külföldi működő tőke a nemzetgazdaságunk fejlődésére, az egyes térségeknek felemelkedésére, különböző gazdasági mutatóira nagyon jótékonyan hatott.

A KÜLFÖLDI MŰKÖDŐ TŐKE FAJLAGOS ÉRTÉKE VALAMINT A BERUHÁZÁS, ILLETVE A MUNKANÉLKÜLISÉG KAPCSOLATA

3. ábra (szerk. *Abonyiné Palotás J.*)
Figure 3 (ed. *Abonyiné Palotás, J.*)

IRODALOM

- Abonyi I.* A külföldi működő tőke szerepe Magyarországon gazdaságában. Kézirat. A XX. Közgazdasági Vándorgyűlés II. díjas dolgozata.
- Abonyiné Palotás J.* 1994. Külföldi működő tőke a világgazdaságban. Észak és Kelet Magyarországi Földrajzi Évkönyv 1. p. 55.
- Abonyiné Palotás J.* 1995. A külföldi működő tőke beáramlás főbb kérdései. A földrajz tanítása 2. pp. 14-20.
- Abonyiné Palotás J.* 1998. Társadalmi és gazdasági erőforrások távoktatással. II. rész. Távoktatási Universitas Alapítvány. pp. 1-68.
- Árva L. – Diczházi B.* 1998. Globalizáció és külföldi tőkeberuházások Magyarországon. Kairosz Kiadó. Növekedéskutató. p. 276.
- Berényi J. – Hamar J. – Krasznai Z. – Somogyi D.* 1991. A külföldi működő tőke szerepe a gazdaság átalakításában. Nemzetközi és hazai tapasztalatok. KOPINT-DATORG, Budapest. 88. p.
- Dezséri K.* 1991. Hol van elérhető külföldi tőke? Külgazdaság. p. 45.
- Éltető A.* 1999. A külföldi tőkebefektetések. Statisztikai Szemle. p. 232.
- Inotai A.* 1989. A működő tőke a világgazdaságban. Kossuth Könyvkiadó, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 332. p.
- Magyar Statisztikai Zsebkönyv vonatkozó számai.
Napi Világgazdaság, HVG, és a Figyelő vonatkozó számai.